

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 9/2 2020 s. 500-514, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TANTRİK TÜRK BUDİZMİ'NDE MANTRA VE DHĀRAṆĪ KAVRAMLARI ÜZERİNE

Hasan İSİ*

Geliş Tarihi: Ekim, 2019

Kabul Tarihi: Nisan, 2020

Öz

Tibet Budizmi, temeli Tibet coğrafyasında atılan ancak zamanla Çin ve Hindistan gibi ülkelere ulaşan Budizm'in Vajrāyana mezhebine dayanan bir öğretilerdir. Budizm'e tepki olarak Bön dini ile Şamanist unsurların sentezlenmesi sonucu ortaya çıkan Tibet Budizmi, kökeni Buda'ya mal edilen konuşmalardan oluşan *Tantra*'lara önem vermektedir. *Tantrik Budizm*, *Ezoterik Budizm* ya da *Gizli Budizm* olarak da bilinen Tibet Budizmi, törenlere, sembollere ve dualara önem veren bir anlayışa sahiptir. Tibet Budizmi, Budizm'e büyü formüllerini tanıtmıştır. Budizm'i büyü yönünden zenginleştiren türler, *mantra* ve *dhāraṇī*'lerdir. Büyü formülü olarak bilinen bu metinler, Budist sūtralar içerisinde yer alarak uzun yaşam, yeniden doğum, huzur ve sağlık gibi vaatlerde bulunarak inanırlarını rahatlatmaktadır. Tantrik Türk Budizmi ise, Uygurların Yüan hanedanlığı döneminde Tibet Budizmi temelli ortaya koydukları *Tantracı* Budist anlayışa karşılık gelmektedir. Tibet Budizmi'nin en önemli kavramlarından biri olan *Tantra* anlayışıyla büyü formüllerine yönelen Uygurlar, 13-14. yüzyıllarda bu sahaya ağırlıklı olarak Tibetçeden çevirdikleri dinî eserlerle katkıda bulunmuşlardır. Bu sahaya ait metinler arasında, en bilinenleri bu çalışmanın da kaynağını oluşturan *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* ve *Sitātapatrādhāraṇī* adlı metinlerdir. Bu çalışmada, bu metinler yoluyla Budizm'in büyü yönünü göstermede somut bir delil olan *mantra* ve *dhāraṇī* kavramlarının görünümlerine örnek metinler yoluyla yer verilerek bu terimlerin vaat ettikleri yaşam biçimi doğrultusunda sahip oldukları dinsel değer belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tibet Budizmi, Tantrik Türk Budizmi, *mantra*, *dhāraṇī*, Eski Uygur Türkçesi.

ON THE CONCEPTS OF MANTRA AND DHĀRAṆĪ IN TANTRIC TURK BUDDHISM

Abstract

Tibetan Buddhism is a doctrine that is based on the Vajrāyana of Buddhism, whose foundation was laid in Tibetan geography but eventually reached countries such as China and India. Tibetan Buddhism, which emerged as a result of the synthesis of Bon religion and Shamanist elements in response to Buddhism, attaches importance to *tantras* composed of speeches whose origin is attributed to Buddha. Tibetan Buddhism, also known as *Tantric Buddhism*, *Esoteric Buddhism*, or *Secret Buddhism*, has an understanding that attaches importance to ceremonies, symbols and prayers. Tibetan Buddhism introduced the formulas of magic to Buddhism. The species that enrich Buddhism in terms of magic are *mantras* and *dhāraṇīs*.

* Dr.; Bağımsız Araştırmacı/Ankara, Türkiye, hasanisi21@yahoo.com.tr.

These texts, known as the magic formula, take place in Buddhist *sūtra* and make their believes comfortable by promising long life, rebirth, peace and health. Tantric Turk Buddhism, on the other hand, corresponds to the Tantric Buddhist understanding that the Uyghurs put forward based on Tibetan Buddhism during the Yuan dynasty. One of the most important concepts of Tibetan Buddhism, the *Tantra* understanding, Uyghurs who turn to formulas, 13-14. century, mainly contributed to this field with religious works translated from Tibetan. Among the texts of this field, the most well-known texts are *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* and *Sitātapatrādhāraṇī* which are the source of our study. In this study, the views of the concepts of *mantra* and *dhāraṇī*, which are concrete evidence to show the magic direction of Buddhism through these texts, have been tried to determine the religious value of these terms in line with the promised life style.

Keywords: Tibetan Buddhism, Tantric Turk Buddhism, *mantra*, *dhāraṇī*, Old Uyghur Turkic.

Giriş

Tibet Budizmi, kökenleri Tibet coğrafyasında atılan zamanla Çin ve Hindistan gibi ülkelere yayılan Tibet'in yerli halkının kendi içerisinde barındırdığı batıl inançlara dayanan dinî bir sistemdir. Budizm içerisinde ayrı bir kol olarak gelişim gösteren bu alan, Vajrāyana temelli Tantrik inanç doğrultusunda büyü formüllerine yer vermesiyle bilinmektedir.

Uygurların Moğol hâkimiyeti altında tanıştıkları ve zamanla kendi Budist anlayışları ile şekillendirdikleri Tantrik Türk Budizmi, Uygurların Yüan Hanedanlığı döneminde geliştirdikleri dinî edebiyata dayalı bir dönemdir. Doğaüstü canlılardan, şeytanlardan, hastalıklardan ve zamansız ölümlerden kurtulma amacıyla büyü formüllerine yönelen Lamaist etkileri, kendi toplum yaşantısı ile birleştiren Uygurlar, Tantrizm'e dayalı bu edebiyatın en verimli ürünlerini 13-14. yüzyıllar arasında vermiştir. Çoğu Berlin Turfansammlung'da yer alan bu Tantrik eserler, Budist Uygur Edebiyatı içerisinde sahip oldukları dilsel ve dinsel değerlerle önem arz etmektedir.

Bu çalışma, Tibet Budizmi olarak bilinen ve zamanla Uygur Türklerinin de benimsemiş oldukları, Tantrik Budizm'in temel kavramlarından olan büyü formülleri olarak bilinen *mantra* ve *dhāraṇī*'lerin Uygur edebiyatına ait metinlerde sahip olduğu kavramsal değeri belirleme amacı ile oluşturulmuştur. Budist literatür içerisinde “büyü ve sihir” kavramları temelinde Buda konuşmalarına dayanan bu türler, Tantrik Türk Budizmi denilen Budist Uygur sahasına ait metinlerde “gerçekleşmesi istenilen amacı kolaylaştırması” bakımından tercih edilen yöntemler arasında gelmektedir. Bu doğrultuda, Tantrik Türk Budizmi'ne ait *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* ve *Sitātapatrādhāraṇī* adlı eserler içerisinde yer alan *mantra* ve *dhāraṇī*'ler karşılaştırılarak bu türlerin sahip olduğu kavramsal değer, uygulanma yöntemi gibi aşamalar gösterilmeye çalışılmış, devamında Tibet Budizmi içerisinde bu kavramların taşıdığı tesir ve vereceği fayda, Tantrik Türk Budizmi metinleri yoluyla ispatlanmak istenmiştir.

1. Tantrik Budizm

Budizm, Hindistan'da ortaya çıkıp var olan toplumsal yozlaşmaya karşı tepki niteliği taşıyan kurucusunun kendini ne Tanrı ne de Tanrı'nın elçisi olarak gördüğü, tarihsel Siddhārta temelinde gelişmiş ve çok erken bir dönemde insanların nazarında tanrısal bir varlığa dönüşen Buda ile simgeleşen bir öğretiler (Eliade, 2017, s. 95). Zamanla, çeşitli coğrafyalar üzerinde etki gösteren bu öğreti, kendi içerisinde sahip olduğu kurallar temelinde yeni fikirlere dayalı kollara ayrılmak durumunda kalmıştır. Bu ayrılışlardan biri de, Budizm'in asırlar boyu süren kuru ve

sıkıcı üslubuna tepki olarak doğan daha çok halkın yaşamı içerisinde batıl inanç olarak görülen büyü temelli, Tibet Budizmi ya da Tantrik Budizm'dir.

Budizm, Tibet'e 7. yüzyılda Hindistan'dan ve kısmen de olsa Çin'den girmiştir. Bu öğreti, ilk başlarda Tibet'in yerel dini olan Bön dininin rahipleri tarafından istenmemiş ve Budizm burada büyük bir dirençle karşılaşmıştır. Zamanla yerel inançlarla uzlaşmaz ilkeleri olan Budizm, koşullara göre kendini uyarlamış ve bu coğrafyada tutunmayı başarmıştır (Kaya, 2017, s. 192).

Tibet Budizmi, literatürde *Tantrik Budizm*, *Ezoterik Budizm* ve *Gizli Budizm* olarak da bilinmektedir. Tantrik Budizm, dinî bir kültürden izole olarak gelişmemiştir. Dinî geleneklere, *Śīva*, *Viṣṇu* ve *Devi* gibi Tanrılar üzerine odaklanmıştır (Williams, 2000, s. 243). Tantrik Budizm, Vajrayāna okuluna dayanmaktadır. Vajrayāna, Kuzey Hindistan'a ve Tantrik Budizm'e ait bir okuldur. Temelde, yaklaşık olarak 7. yüzyılda yazılmış *Tantra* metinlerine dayanır. Vajrayāna, kökende Mahāyāna yolunu izlese de birçok yeni teknik tanıtır. Ritüeller, ellerle yapılan simgesel hareketler (*mudrā*'lar), *maṇḍala* ve *mantra*'lar, Vacrayāna'nın özelliklerini oluştururlar. Temel uygulama, Sanskritçede *Devatāyoga* (Tanrı yogası) olarak bilinen pratiği gerçekleştirmektir. Uygulamayı yapan kişi kendisini Buda'nın yerine koyar ve onun bütün özelliklerini bünyesinde barındırdığını iddia eder (Kaya, 2017, s. 205-206).

Tantra sözcüğü, Sanskritçede “elbise dokuması” anlamının yanı sıra “ana parça, tip, temel öğreti” anlamlarına da gelir. Sanskritçede *tantra* ve Tibetçede *gyu* olarak görülen bu ifade, hızlı ruhsal gelişmeler olarak bilinmektedir. *Tantra* sözcüğü ayrıca “süreç, süreklilik” ya da “iç içe geçmişlik” anlamlarına gelmektedir (Tharpa, 2018, s. 142). *Tantra* terimi (Tibetçe *rgyud*: telaffuz *gyu*) görseller, semboller ve ritüeller yoluyla bilişsel aktarmayı vurgulayan ezoterik metinlerden alınan uygulama ve meditasyon sistemi ile ilişkilidir. Bunlar, Tibet Budizmi'nin bugün tüm yönlerine işleyen geniş edebiyat ürünlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sistemlerin kökleri genellikle, *tantra* olarak adlandırılır. Bunların çoğunluğu, vasıta rolündeki uygulamalara odaklanan özel bir Buda'yı vurgulamaktır (Powers, 2007, s. 249). *Tantra*'nın amacı ideal ermiş tipi olsa da öğretim yöntemleri oldukça değişiktir. Amaç yine Buda olmaktır ancak uzak bir gelecekte, çağlar boyu bekledikten sonra değil, hemen şimdi, göz açıp kapayıncaya kadar geçen kısa sürede tek bir düşünceyle şu anki bedenimizde, yeni kestirme ve kolay bir yolla, bir mucize gerçekleştirir gibi (Conze, 2004, s. 103).

Tantrik Budizm, Budizm'in büyü yönünü kapsamlı şekilde zenginleştirmiştir. *Mantra*'ların yanı sıra, tarım toplumlarındaki yaygın uygulamalar ve inançlar bunlara ilave edilmiştir. Bunlar, ruhsal ve evrensel konularda *siddhi*'yi amaçlamıştır. Ritüeller, manastırlarda onları destekleyen topluluklara yardım etmek ve yüksek uygulamalara giriş yapmak için kullanılmıştır. Ayrıca dışı Tanrılar yeniden yorumlanarak Budist panteon içerisinde etkin şekilde yer almıştır (Harvey, 2013, s. 181). 3. yüzyıldan sonra her tür *mantra*'nın yani büyü ses ve sözlerin yavaş yavaş kutsal yazılarda yer almaya başladığı görülür. Bunlara *dhāraṇī*'ler de denilmekteydi. Bu kültüre, Sanskritçe *dhr* kökünden gelen *dhāraṇī* sözcüğü yerleşmiştir. *Mudrā*'lar ya da dinsel anlamı olan duruş ve tutuşlar büyüün etkisini arttırmaktaydı. Bundan başka bir de *maṇḍala*'lar vardı. *Maṇḍala*'lar denge, uyum ve ince sanat anlayışıyla anlamı ne olursa olsun bugün de bir sanat eseri olarak beğenilen şekillerdir. Kutsallığı gösteren büyüü halkalar, tarih öncesi dönemlerden kalmadır, büyüün kendisi kadar eskidir (Conze, 2004, s. 109-110). Budist *Tantra*'lar, özellikle vücut, konuşma ve zihin açısından Buda'nın üç gizmine önem vermiştir. Bunlar: vücudu yansıtan *mudrā* (el hareketleri), konuşmayı gösteren *mantra*

(büyü) ve zihni işleyen *samādhi* (derin düşünme)'dir. Budist *Tantra*'lar, Buda'nın üç gizemi ile başlasa da onlar bunu "Budanın üç sırrı" olarak çevirir (Wayman, 1973, s. 31-37).

Tantrik Budizm, Budalığa hızlıca ulaşmak için sayısız özel teknik ve Budist uygulamaların son noktasını oluşturduğu için genellikle "Metot aracı" olarak adlandırılır. Vajrāyana, üstün Budist sistem içerisinde olanların inandığı Hināyāna ve Mahāyāna ile birlikte özel bir araç olarak düşünülmektedir (Powers, 2007, s. 250). Tantrik uygulamalar, ritüel çağrıştırmaya odaklanmaktadır. Özellikle *mantra*'ların, görsellerin ve Tanrıların kullanımı yoluyla, bazı uyanmalar gerçekleşmektedir. Böyle metotlar, aslında tam olarak Mahāyāna'nın mutlu olma amacını taşımaktadır. Bunlar, derin dinî tecrübe ile Budalığa uzun Bodisattva yolundan daha kısa ve hızlı şekilde ulaşma amacından ileri gelmektedir (Harvey, 2013, s. 180).

1.1. Tantrik Budizm'de Mantra ve Dhāraṇī Kavramları

Tantrik Budizm'in gelişmesine katkı sunan ve kilit rolde görülen *mantra*, *mudrā*, *maṇḍala* ve *dhāraṇī* gibi terimler söz konusudur. Bu kavramlardan, *mantra* ve *dhāraṇī* terimleri, Budizm'in büyü formüllerine dayalı inanç şeklinin en temel kavramlarıdır. Budist ritüeller esnasında, söylendiğinde ya da ezberlendiğinde "mükemmel aydınlanma"ya aracılık ederek kişiyi kötü yaşam biçimlerinden, hastalıklardan ve ani gelen ölümden koruyan *mantra* ve *dhāraṇī* kavramları, Tibet Budizmi ile belirginleşen inanç şeklinin ürünüdür. Budizm içerisinde ilk olarak sūtralar içerisinde örneklerine rastlanan *mantra* ve *dhāraṇī* kavramları, bu metinler içerisinde kapsamlı uygulamalara sahip olsa da, Tibet Budizmi ile bu kavramların "büyü" temelinde geliştikleri ve zamanla popülerlik kazandıkları görülmektedir.

Türk Budizmi içerisinde özellikle Altun Yaruk yoluyla kapsamlı örneklerin görüldüğü *mantra* ve *dhāraṇī* kavramları, Uygur dönemi içerisinde *İnsadi Sūtra* adlı eserde de görülmektedir (Demir ve Yılmaz, 2007, s. 168). *Dhāraṇī edebiyatı* olarak adlandırdığımız Tantrik Türk Budizmi içerisinde *mantra* ve *dhāraṇī* kavramlarına dayalı anlatım *Sitātapatradhāraṇī* ve *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* gibi metinler yoluyla görülmektedir.

1.1.1. Mantra

"Dua" anlamına gelen sözcük, genellikle bir cümleden bazen de bir heceden oluşur. Sanskritçedeki *man* (düşünmek) eyleminden türeyen kelime, tekrarlar yaparak akli bir noktaya odaklamayı belirtir (Kaya, 2017, s. 131). Budist *Tantra*'lar, *mantra*'lar ile doludur. Her Tantrik Tanrı, kısa ya da uzun *mantra*'lara sahiptir. Bu *mantra*'lar, bir heceden, sözcükten ya da onların doğalarını temsil etmeye yarayan nesnelere oluşmaktadır (Harvey, 2013, s. 181).

Tantrik Budizm'de, mistik ilahiler, formüller ve heceleri söyleme-tekrarlama ritüeline dair güçlü bir inanç vardır. Aslında böyle bir inanç, eskiden beri Hindistan'da mevcuttur ve aynı zamanda Ortodoks Budistler arasında da görülmektedir. Bununla birlikte, mistik güçler içerdiğine inanılan bu *mantra*'lar veya kelimeler, Tantrik Budizm'de yoğun olarak kullanılmaktadır (Chutiwongs, 1982, s. 79).

Mantra'lar, sihir formülleri ya da büyüler, aslında Vedik dine ait kurban ritüelleri esnasında Tanrıları çağırmak için kullanılmıştır. Onlar, genellikle Hindistan ve Doğu Asya'daki Budizmde büyü formülü olarak kullanılmıştır. *Mantra* sözcüğü, *dhāraṇī* kelimesiyle aynı anlamda değildir. *Mantra*, zamanla Tantrik Budizm olarak bilinen Vajrāyana mezhebinin temel yönü haline gelerek bu akımın Mantrayana olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Tantrik ritüel ve uygulamalarda söylenen *mantra*'lar, genellikle kolaylıkla başka bir dile çevrilemeyen

kısa birleşimlerden oluşmaktadır. *Mantra*'lar, Buda'nın gerçek sözcükleri ve seslerini anlatan güçlü bir dildir (Buswell, 2004, s. 512). *Mantra* ve *dhāraṇī* sözcükleri için "Tathagata'nın gerçek sözü" terimi de kullanılmaktadır. Bu terim, büyü formüllerini yansıtan ezoterik sözcüklerdir. Çoğu zaman, Buda ve Bodisattvalar, Sanskritçe bir harf ile temsil edilmektedir. Gerçek söz ya da *Mantra* metodu, doğaüstü vasıta olarak görülür (Soothill ve Hudous, 1937, s. 333).

Mantra'lar, kişinin zihnini ustaca değiştiren özel bir Buda varlığı ortaya koyan kısa dualardır (Powers, 2007, s. 22). *Mantra*'lar, Buda'lara, büyü kelimelelere, dualara yapılan çağrılardır. Tantrik uygulamaları gerçekleştirenler, kendileriyle arabuluculuk eden Tanrılar arasında bağlantılar kurup *mantra*'nın temsil ettiği ilahi nitelikleri içselleştirerek yeniden bilişsel yapılanmayı inşa etmeye çalışırlar (Powers, 2007, s. 265).

Lama Zopa Rinpoche'ye göre (Akt. Power, 2007, s. 266-267), *Mantra*'ların faydaları şunlardır:

- Zihni sakin ve huzurlu tutma.
- Algıyı artırma.
- Olumsuzlukları ortadan kaldırarak aklın net olmasını sağlama.
- Zihnin kirlenmiş enerjisini temizleme.

Bunlar dışında, *mantra*'ların yoğun fiziksel faydaları vardır. Stresi azaltarak enerjinin hareketi ile beyinde rahatlama meydana getirir. Stres hormonlarını bloke ederek endorfin salgılar. Kalp atış hızını düzenleyen *mantra*'lar, bağışıklık fonksiyonlarını artırarak kan basıncını düşürür. *Mantra*'nın sesi, kafadaki olumsuz sesleri açığa çıkardığı için zihni olumlu düşüncelere sevk eder. Son olarak, *mantra*'lar korkuyu ortadan kaldırarak fobileri olan insanların yaşamlarına huzurla devam etmelerini sağlamaktadır (<https://eocinstitute.org/meditation/how-mantras-enhance-meditation/>).

1.1.2. Dhāraṇī

Dhāraṇī sözcüğü, genellikle birinin Buda öğretisini duyduğunda onları koruması ve tutması anlamına gelmektedir. Çin Budistleri bu sözcüğü "koruyabilmek" ve "tutma" anlamında kabul eder. *Dhāraṇī* anlatan kişi sadece Buda'nın öğretilerini hatırlamayı değil, kötü etkilerden de kurtulmayı düşünmektedir. Genellikle *dhāraṇī*'ler, Sanskritçeden ezberlense de onların bazılarının belli bir anlamı yoktur (Gakkai, 2002, *dhāraṇī* maddesi). "Büyü ve sihir" anlamındaki bu terim, 3. yüzyıldan itibaren *sūtra*'larda görülmektedir. Bu kısa formüller, "koruma" ya da "takip etme, tutma" anlamındaki *dharma* kelimesinden hareketle, Tantrik Budizm'in takipçileri tarafından oluşturulmuştur (Harvey, 2013, s. 180).

Dhāraṇī söyleyen kişi, Buda, Bodisattva ve Tanrılar tarafından sahip olunan tükenmez şeylerden yararlanarak kendi karmasının ürünü olan problemlerini engeller (Buswell, 2004, s. 217). *Dhāraṇī* metinlerinin, çoğu durumda Buda tarafından söylendiği kabul edilir. Araştırmacılar *mantra* ve *dhāraṇī*'ler arasında biçim ve fonksiyon açısından ayrımlara gitme taraftarıdır. Önceki araştırmacılar nispeten hecelerin kısalığına bakarken sonradan ritüel metinlerindeki birkaç sayfada görülen uzunluklara yönelmektedir. *Dhāraṇī*'lerin kullanımı, Ezoterik Budizm'in gelişmesine yol açmıştır (Orzech vd., 2011, s. 78-79). *Dhāraṇī*'ler, akla yardımcı olma, zihni geliştirme gibi amaçlara hizmet ederken *mantra*'lar, büyü formülleri ile sihre teşvik eder (Buswell, 2004, s. 217). *Mantra*'larla birçok özelliği paylaşan *dhāraṇī*'lerin

özel bir nesir dili vardır. İkisi arasındaki temel fark *dhāraṇī*'lerin genellikle *mantra*'lardan daha uzun olmasından ileri gelmektedir (Hidas, 2015, s. 129).

Dhāraṇī uygulamaları öncelikle dünyasal amaçlara yöneliktir. Bununla birlikte, bazen, bütün olayların (*dharma*) anlaşılması veya uyanmanın sağlanması amacıyla daha yüksek hedeflere ulaşma sözü de vermektedir. *Dhāraṇī*'lerin asıl kullanım amacı, korunmaktan ileri gelmektedir. *Dhāraṇī*'ler, akla gelebilecek her türlü tehdide karşı koruma sözü vermektedir. Çok sayıda *dhāraṇī*'nin vaadi, kötü eylemlerden arınma, aynı zamanda, olumlu bir konuşma ile doğurganlık vaat etme, eski yaşamların hatırlanması, refah, saygı, mutluluk, güzellik, korkusuzluk, uzun ömürlülük, tam bilinç, yeniden doğuş, korunma, doğüstü güçlerin kazanılması gibi faydalar üzerinedir (Hidas, 2015, s. 131).

2. Tantrik Türk Budizmi

Tantrik Türk Budizmi, Uygurların Yüan hâkimiyeti altında üstlendikleri kültürel rol neticesinde ortaya çıkan, temeli Tibet Budizmi'ne dayanan ve en verimli çağını 13-14. yüzyıllarda yaşayan büyü ve sihir formüllerine sahip metinlerden oluşan edebî bir dönemdir. Yaşanılan coğrafya üzerinde etkisini gösteren kültürel etkiler neticesinde, Moğol devleti içerisinde var olan Lamaist etkileri, Türk Budizmi ile sentezleyen Uygurlar, Moğol hâkimiyeti altında icra ettikleri görevlerle var olan imparatorluğun gelişmesine öncülük etmişlerdir.

1212'de Koço Uygur Kağanlığı'nın Moğol devletine iltihakından sonra, Budist Türk kültürü Moğollara öncülük etmiş ve Uygur "bahşıları", Moğolları Budizm'e çekmişlerdir. Böylece Moğollar, kültür dili olarak Türkçeyi öğrenirken Moğolcada Uygur harfleri ile yazılmaktaydı. Bu dönemde Moğollar, Tantrik Budizm'in etkisi altında idiler. Nitekim Kubilay Han döneminde (1260-1294) bu etkiler daha da artmıştır. Ancak 1269'dan itibaren Kubilay Han'ın Lamaist Budizm'in etkisine girmeye başlaması, Uygur ülkesinde de hissedilmiştir. Uygur sanatının yanı sıra, Budist Uygur edebiyatının da, Tibet dilinden tercüme vasıtasıyla Lamaist tesirleri aldığını, Koço'daki XIV. yüzyıllardan kalma, Türkçe yazmalardan öğrenilmektedir (Günay ve Güngör, 2018, s. 163-164).

Uygurlar tarafından 8. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar benimsenen farklı dinler üzerine yorumlar dışında Tibet Budizmi'nin 13-14. yüzyıllarda Turfan bölgesinde İslamî döneme rağmen güçlü bir etkide olduğu görülmektedir. 13. yüzyılın başlarında ele geçirilen Idukkut Bölgesi'ni Moğollara kaptıran Uygur Hanı, bu imparatorluğun bir parçası olmuştur. Han, Moğol prensesleri ile evlenerek Cengiz Han'ın beşinci oğlu olarak kabul edilmiştir. Moğol İmparatorluğu'nun parçası olan Uygurlar, Moğol toplumu içerisinde kültürel etkiyi sağlayan bir kavim olarak önemli rol oynamıştır (Zieme, 2011, s. 177-178).

Uygur Budizmi, farklı Budist yönlerle temasa geçecek toplumsal rollere sahip olduğu için, zamanla değişmeler yaşamıştır. Bu değişmeler arasında, ilk sırada Tibet Budizmi gelmektedir. Tibet Budizmi'nin etkilerini, ilk olarak Eski Uygur Türkçesi metinlerine kaynaklık eden Tibetçe yoluyla görmekteyiz. Uygurların Tibet Budizmi doğrultusunda oluşturdukları Tantrik edebiyat, Moğol öncesi döneme göre farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar arasında, Brahmi harfli Sanskritçe terimler, özel adlar, yeni ödünçlemeler, Sanskritçe sözcüklerden yeni oluşumlar gelmektedir. Bu özellikler, Moğol dönemi Uygur Budizmi olarak adlandırılan Tantrik Türk Budizmi'nin en tipik özellikleridir. Tantrik Türk Budizmi'ne ait metinlerde görülen, Brahmi harfli sözcükler ile Sanskritçe terimler, Uygurların Soğdlardan aldıkları bir özellik olmasına rağmen, bu durum Moğol öncesi döneme ait metinlerde sık görülen bir özellik durumu

taşınamamaktadır. Ancak, yine de Brahmi harfli Sanskritçe terimlerin Moğol dönemi Uygur metinlerinde yer almasına bakıldığında, bunun sınırlı kalışı da görülmektedir (Kasai, 2008, s. 17).

Turfan gezisinde elde edilen ve Eski Uygur Türkçesinin son dönemine atfedilen Tantrik içerikli metinler, Berliner Turfansammlung'da yer almaktadır. Tantrik Budizm'in yazılı tanığı olan bu metinler, Türkologlar tarafından yoğun ilgiye maruz kalmıştır. Bu metinlere gösterilen ilginin sebebi, bahsedilen metinlerin iyi korunup leksikal açıdan zenginliğe sahip olmasından ileri gelmektedir. Ayrıca, Tantrik Uygur edebiyatına ait bu eserler, genellikle çeviri tekniği açısından Tibetçeye dayalıdır (Knüppel, 2013, s. 24). Porció, çok sayıda Uygurca eserin Moğol dönemine tarihlenerek Tibetçeye dayalı versiyonlardan aktarıldığını ifade ederek bunlar arasında, *Sitātapatrā* ve *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* olduğunu belirtmektedir (2003, s. 85). Porció, 13. yüzyıldan 14. yüzyıla Moğol-Yüan Hanedanlığına tarihlendirilen bu eserlerin Tibetçenin yoğun etkisinde olduğunu belirtmektedir. Porció'ya göre bu dönem, Uygurların orijinal Budist kaynaklara duyduğu ilginin zirve yaptığı bir dönemdir. Bu dönem, Hint Budist medeniyeti ve dilinin Rönesans dönemidir (2003, s. 88). Porció, Türk Budizmi noktasında Uygur Budizmi'nin en verimli çağının Moğol-Yüan döneminde olduğunu belirterek Uygur ülkesindeki Tibet etkisinin Moğol hâkimiyetinde ilerlediğini ifade etmektedir. Uygur rahipleri, Tibetçe öğrenmeye başlayıp orijinal kaynaklara ulaşmaya çalışmıştır. Bu dönemde Uygurlar arasında, Blok baskının kullanımı da çevirilerde görülmektedir (2003, s. 92).

Uygurlar arasında Tibet Budizmi'nin etkisi sadece Tibetçe metinlerin Uygurcaya çevrilmesinde değil, Tibet yazılı Uygur metinlerinin yazımı ve metinler üzerinde Tibetçe sözlerin kullanımında görülmektedir. Yüan döneminde oluşturulan Uygur metinlerinin çoğu, Tibet ve Moğol Tantrik Budizmi'ne aittir. Çok sayıda Uygur metni, Yüan döneminde 13-14. yüzyılda Uygurcaya çevrilmiştir. Tibet ve Moğol dönemine ait Tantrik Budizm'e ait bu eserler, *Gurugoya* gibi Tibetçeden diğerleri ise Sanskritçe ve Çince versiyondan alınmıştır. Bunlar arasında en bilinen Uygurca metinler, *Aparamitāyurjñānasūtra*, *Sitātapatrādhāraṇī*, *Uṣṇīṣavijayādhāraṇī*, *Pañcarakṣā* ve *Ölümler Kitabı* adlı eserlerdir (Zieme, 2015, s. 877-878), (Zieme, 1992, s. 40-41).

2.1. Tantrik Türk Budizmi'nde Mantra ve Dhāraṇī* Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış

Çalışmada *mantra* ve *dhāraṇī* terimleri hakkında verilen teorik bilgilerden hareketle, bu bölüm Tibet Budizmi içerisinde popüler bir uygulama olan büyü formüllerine denk gelen *mantra* ve *dhāraṇī* terimlerinin Türk Budizmi içerisindeki yerine dayalı değerlendirmelerden oluşmaktadır. Türk Budizmi'nin Tantrik kolu olarak adlandırılan Tantrik Türk Budizmi içerisinde *mantra* ve *dhāraṇī* kavramları doğrultusunda ortaya konmuş, temel amacı bu büyü formüllerinin insan yaşamı üzerindeki olumlu etkisini göstermek olan metinler söz konusudur. Bu metinlerden *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* ve *Sitātapatrādhāraṇī* adlı eserler, Tantrik Türk

* Bu terimler özelinde, Türk dilinin din terminolojisinin yeni dinler temelinde yeniliklere kapı açtığını belirten güncel bir yayın, Fecri Yavi tarafından yapılmıştır. Yavi'ye göre, Türkçenin tarihi seyri içinde yeni benimsenmiş inanç sistemlerinin ve dinlerin yol açtığı değişiklikler önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü bu değişiklikler yeni kelime ve terimleri Türkçeye dâhil ederken dilin bünyesinde bulunan bazı kelimelerin de önce kullanım sahasının daralması daha sonra da kullanımdan düşmesine, unutulmasına neden olmuştur. Böylelikle öz Türkçe bazı kelimeler inancın etkisiyle ölü kelimeler tanımına dâhil edilmiş olurlar. Fakat bu süreç hemen olabilecek bir şey değildir. İnanç sisteminin içerisinde eski inanca ait kelimeler ve yeni inancın getirdiği yabancı asıllı kelimeler bir süre yan yana kullanılır. Zaman içerisinde bu durum yoğunluk kazanır ve yeni benimsenen dinin sunmuş olduğu kelime ve tanımlar ağır basar. Bu yüzden din terminolojisi Türkçe kelimeler bulmak Uygur ve Karahanlı dönemlerinde daha yoğunken sonraki dönemlerde bu durum etkisini kaybetmiştir (2019, s. 1410).

Budizmi içerisinde *mantra* ve *dhāraṇī* uygulamalarının kapsamlı bir şekilde anlatıldığı metinlerdendir.

Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra ve *Sitātapatrādhāraṇī* adlı eserlerden tanıklanan örnekler dâhilinde, çeşitli başlıklara ayrılan *mantra* ve *dhāraṇī* kavramlarının öncelikle orijinal metindeki yeri ve transkripsiyonuna yer verilerek devamında dipnotta ilgili satırların Türkiye Türkçesine çevirisi gerçekleştirilmiştir.

1. Dhāraṇī ve Mantra'nın niteliği

Sitātapatrādhāraṇī 109-132. satır[†]: ançulayu kälmiş-lär-niṅ uṣṇir lakṣanlar-ıntın ünmiş atı kötrülmüş sitatapaṭiri atl(ı)g utsukmaksız ulug yanturdaçı-nı sözläyür m(ä)n : alku kor ayıg tüdüş kâriş karışmak-ıg amırtgurdaçı ärür: alku bute yäk içgäk-läriḡ tıdḡdaçı : adın-lar-niṅ alku türlüḡ arviş-ların kâsdäçi alku üdsüz ölüm lärdä umug boltaçı : alku tınl(ı)g-lar-niḡ bağ-ların-tın ozgurdaçı : alku bulganmış yavız tül-läriḡ yanturdaçı : alku yäk rakşaz bute-larıḡ artatḡdaçı : säkiz tümän tört miṅ bute-larıḡ buz-daçı säkiz otuz yultuz-lar kuvrag-ın ögirtürdäçi : säkiz ulug garh-larıḡ artatḡdaçı alku yaḡı-larıḡ yanturdaçı : kadir yavlaklarıḡ bulganmış köñül-lüg-läriḡ alku yavız tül-läriḡ yokaḡdurtaçı alku türlüḡ agu bı bıçgu oot suv-ta ulatı adalarıḡ tıdḡdaçı : alku üç yavlak yol-lug korkınc-lardın tartḡdaçı : säkiz türlüḡ üdsüz ölüm-tä ulatı-larta umug inag boltaçı ärür (Kılıç Cengiz, 2018, s. 70-73).

Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra 073-82. satır[‡]: eligi-y-ä uṣṇiṣ-a viçay atl(ı)ḡ ançulayu kälmiş-niṅ töpü-tä abişek kılılmış: alku ayıḡ yavız yol-larıḡ artokrak uz arıtḡdaçı örtüg tıdḡ-larıḡ alku ämgäklig tuḡum-larıḡ buḡdaçı artatḡdaçı tamu-lı yılık-lı ärklig kan yertinçü-sin alku-nı arıtḡdaçı ädgü yol-ka uduḡdaçı darni bar ärür: t(ä)ḡri-lär eligi-y-ä anın bo uṣṇiṣa viçay atl(ı)ḡ darni alku ayıḡ yavız yol-larıḡ artokrak uz<arıtḡdaçı darni-ni kodar m(ä)n (İsi, 2019, s. 153-155).

Tantrik Türk Budizmi'ne ait *Sitātapatrādhāraṇī* ve *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* adlı metinlerde yer alan *dhāraṇī* ve *mantra*'ların niteliğine bakıldığında, her iki esere konu olan Tanrıçaların sahip olduğu dinî özellikler hakkında bilgilerin verildiği görülmektedir. Tibet Budizmi içerisinde yer alan Tanrıça *Sitātapatrā*'nın sahip olduğu *dhāraṇī*'nin *Uṣṇīṣa Vijayā Sūtra*'da olduğu gibi, doğaüstü canlılardan koruduğu, devamında kaos ve gerilimi bertaraf ederek uzun yaşama dair vaatle bulunduğu görülmektedir. Tibet Budizmi'nin kilit kavramlarından olan *dhāraṇī*'lerin *mantra*'lardan daha uzun olduğu ve kendi içerisinde *mantra*'lar barındırdığı bilinen bir durumdur. Tantrik Türk Budizmi'ne ait *Sitātapatrādhāraṇī* ve *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* metinlerinde ilgili satırlar, *mantra*'ların da içerisinde yer aldığı *dhāraṇī* bölümüne geçişi yansıtan ifadelerdir.

[†] “Onlara secde edip bu bütün öylece gelenlerin uṣṇiṣa lakṣaṇa'larından ortaya çıkmış adı yüceltilmiş (Bhagavat) Sitātapatrā diye adlandırılan (kötülüğün) yenilmez ulu bertaraf edicisini anlatıyorum: (O) bütün ziyanları, kötülükleri, kavgaları, anlaşmazlıkları ve karışıklıkları dindirendir. (O) bütün Bhūta'ları, Yakşa'ları ve şeytanları alıkoyan, yabancıların her türlü büyüünü (Skr. vidyā) önleyen, tüm zamansız ölümler için çare olan, bütün canlıların bağlarından kurtaran, bütün karışık (ve) kötü rüyaları bertaraf eden, bütün Yakşa'ları, Rākṣasa'ları (ve) Bhūta'ları mağlup eden, 84.000 Bhūta'yı yok eden, 28 yıldız topluluğunu (Skr. nakṣatra) sevindiren, 8 büyük gezegeni alıkoyan, Bütün düşmanları bertaraf eden, zalim ve kötülere, karışık akıllıları, bütün kötü düşleri yok eden, her türlü zehir, bıçak, ateş ve sudaki (tehlikeleri) ve diğer tehlikeleri engelleyen, üç kötü yol(un) (Skt. aparagati) hepsinin korkularından çekip çıkararak, sekiz türlü zamansız ölüme ve diğerlerine çare olacaktır.” (Kılıç Cengiz, 2018, s. 133-134).

[‡] (...Uṣṇīṣa Vijayā adlı...). Öylece Gelmiş Tathāgata'nın tepesinden türlü çiçekler, parfümler ve tütsüleri abhişeka töreni ile sunduktan sonra Buda (şöyle dedi): “Tüm kötü yolları fazlasıyla saflaştıracak, günahları, acıları ve tüm acılı doğumları sona erdirecek ve saflaştıracak; Cehennem ülkesi ve yer altında Kral Yama'nın ülkesindeki her şeyi temizleyecek, iyi yola sevk edecek bir dhāraṇī vardır.” Ey Tanrılar Hükümdarı Indra, bu sebepten ötürü tüm kötü yolları ziyadesiyle saflaştıracak mantra'yı burada söylerim.” (İsi, 2019, s. 189).

2. Dhāraṇī'nin Taşınma Şekli ve Hissedilen Tesir

Sitātapatrādhāraṇī 379-445. satır⁵: muni alku ançulayu kälmiş-lär-niñ uşnir lakşan-lar-ıntın ünmiş sitātapatiri atl(ı)g utsukmaksız ulug yanturdaçı ulug arvıŝ-lar eligin toz-ta yapırgak-ta kăgdä-tä böz-tä pra-ta ärsär ymä bitip ätözintä ärsär ymä boguz-ınta ärsär ymä tutsar-lar okısar-lar: ol tınl(ı)g-lar-ka bir aẓun-ta näñ agu tägmägäy: näñ bı bıçgu tägmägäy: näñ isig ig tägmägäy näñ artok ämgäk ada kälmgägäy: näñ oot suv ada-sı tägmägäy: näñ alku ayıg kılılmıŝ iş küç-lär tägmägäy-lär: näñ yelvi kömān tägmägäy: näñ yavız yaratıg tägmägäy: näñ üdsüz ölüm-in ölmägäy lär: alku bute amanuži-larka: alku vigni vinayike-larka: amraguluk bolgay: köñül yetgü lük ymä: säkiz tümän tört mıñ kolți k(a)lp-larta aẓun aẓun sayu tugum-ın ötäçi çatisimare bolgay: säkiz tümän tört mıñ kolți nayut sanı v(a)çir uguŝ-lug arvıŝ t(ä)ñri-läri: ürüg uzatı turkaru ol tınl(ı)g-ıg kümäk küzätmək kılğay-lar tört säkiz on v(a)çir uguŝ-lug yumuŝ-çı tapıg-çı-lar turkaru küyü küzädü tutğaylar: olar-ka ymä amraguluk bolgay köñül yetgü lük ymä: näñ kaçan ärsär yäk aẓun-ınta: näñ rakşaz aẓun-ınta: näñ bute aẓun-ınta: näñ pret aẓun-ınta näñ pişaçe aẓun-ınta: näñ puține aẓun ınta: näñ katapuține aẓun-ınta tugmagay-lar: näñ yalañok aẓun-ınta çığay bolmakıg tägin^{**} mägäy-lär: gañgavalok gañ ügüz için-däki kum sanınca sanaguluksuz ülgü-lägülük-süz burhan atı kötrülmiş- lär-niñ buyan-lıg ügmäk-läri birlä tüz kılılmıŝ buyan-lıg bolgay-lar: kim kayu muni alku ançulayu kälmiş-lär-niñ uşnir lakş-an-lar-ıntın ünmiş sitātapatiri atl(ı)g utsukmaksız ulug yanturdaçı: ulug arvıŝ-lar elig-in tutsar-lar eltinsär-lär []k lar[ıg ?] (lär[ıg]?) ... niñ buyan kü[çintä ?]... lar mundırtın [...ulug [...ätöz koğup ymä sukavati atl(ı)g artokrak mäñi-lig yertinçü uguŝ-ınta tuggay-lar alku az övkäg bilig-siz bilig küvānç-dä ulatı nizvanı-larıg tarkarmıŝ bolgay-lar kim l(ä)r kayu-lar birök yalañok-lar-niñ ig kegän-ıntä yılkı kara kegän[ıntä alku(?)]ig kām sıkıŝ tañıŝ ada tuda [ämgäk (?)]tolkak-lar-ınta: adın-lar tı[n ... alku türlüg süü çäriğ-lärdä [...atı kötrül-]miş ayag-ka tägimlig köni t[üz-üni

⁵ “Eğer herhangi biri bunu, bütün öylece gelmişlerin Uşñşalakşaña'larından ortaya çıkmış Bhagavat Sitātapatrā diye adlandırılan, (kötülüğün) yenilmez ulu bertaraf edicisi, ulu büyüler hanını kayın kabuğuna, yaprağa, kâğıda, pamuklu kumaşa, bayrağa da yazarsa ve (bu dhāraṇī'yi) vücudunda veya boynunda taşırsa ve okursa, o canlılara yaşamları boyunca hiçbir zehir zarar vermeyecek, hiçbir bıçak zarar vermeyecek, hiçbir ateşli hastalık zarar vermeyecek, hiçbir fazla eziyet ve tehlike gelmeyecek, hiçbir ateş ve su tehlikesi zarar vermeyecek, (onlar tarafından) yapılan bütün kötü işlerin etkileri zarar vermeyecek, hiçbir büyü zarar vermeyecek, kötü girişimler zarar vermeyecek, zamansız ölümle ölmeyecekler. Bütün Bhūta'lara, Amanuşya'lara, bütün Vighna-vināyaka'lara (karşı) sevimli ve etkileyici olacak. 84.000 koçi kalpalarda (sayısız zamanda) her yaşam formundaki doğumunu hatırlayan Jātismara olacak. 84.000 koçi nayuta sayısınca vajra soylu büyü tanrıları uzun zaman o canlıya yardım edecek ve gözetecekler. Vajra soylu 84 haberci ve hizmetçi daima koruyacaklar. Ve (böylelikle) onlara (karşı) da sevimli ve de etkileyici olacak. Hiçbir zaman ne Yakşa yaşam formunda, ne Rākşasa yaşam formunda, ne Bhūta yaşam formunda, ne Preta yaşam formunda, ne Pişāca yaşam formunda, ne Pūtana yaşam formunda ne de Kaṭapūtana yaşam formunda doğmayacaklar. Ne de insan yaşam formunda yoksul olmayı hissetmeyeceklerdir. Gañgā-vālukā (diye adlandırılan) Ganj Nehri içindeki kum sayısı gibi ölçülemeyen Burhan ve adı yüceltilmişlerin (Bhagavat'ların) sevap yığımları ile eşit sevap kazanacaklar. Eğer herhangi bir kimse, bunu bütün öylece gelmişlerin uşñşalakşaña'larından ortaya çıkmış adı yüceltilmiş (Bhagavat) Sitātapatrā diye adlandırılan, (kötülüğün) yenilmez ulu bertaraf edicisi, ulu büyüler hanını tutarlar ve taşırlarsa ... [Eksik] ... lar... nin sevap [sayesinde ?]-lar buradan ... ulu ... Lakşaña'lar... yenilme[z] ... hanını ... ruh ... güçlü ve kuvvetli ölüp, Sukhāvati adlı çok huzurlu yeryüzü yerinde doğacaklar. Bütün hırs ve öfkeyi, cehalet ve kibirden başka ihtirasları dizginlemiş olacaklar. Eğer herhangi birileri insanların hastalığında, büyükbaş hayvan hastalığında, [bütün] hastalıklar, sıkıntı, felaket ve eziyetlerinde, yabancı... her türlü asker ve ordularda ... [Öylece gel]miş (tathāgata), hüremete layık (Skr. arhat), doğru [aydınlanmış] (samyaksambuddha), adı yüceltilmiş (Bhagavat) ... [Eksik] ... Vihāra'da (manastır), saṃghārāma'da (manastır bahçesi) ve arāṇyātana'da (inziva yeri/ orman) iseler ve bu (kötülüğün) yenilmez ulu bertaraf edicisi, ulu büyüler hanını çok çeşitli derin saygı ile takdim ederlerse (?) hemencecik hanedanlığın ve ülkenin (içinde bulunduğu durum) sakinleşecek. Bütün hastalık, sıkıntı, felaket ve eziyetleri ile yabancıların ordu ve askerleri de durulacak.” (Kılıç Cengiz, 2018, s. 145-148).

^{**} Bu ifadenin “ulaşmak, erişmek” gibi temel anlamları yanında yarı tasvirî fiil niteliğinde olduğu Ülkü Polat tarafından belirtilmiştir (2017, s. 2018).

tuymış] v(i)har-ta sāṅrām-tā aranyada[n-ta ār]sār ymā: bo utsukmaksız ulug yanturdaçı : [u]lug arviş-lar eligin ulug türlüğ ağır ayag üzä küğürsār-lār: anta-k(1)y-a ok el uluş ada-sı-nıñ amrılmakı bolgay alku ig kām ada tuda sıkış tañış ämgäk tolk-ak-ları adın-lar-nıñ süü çäriğ-läri ymā amrılğay-lar... (Kılıç Cengiz, 2018, s. 106-114).

Uşñışa Vijayā Dhāraṇī Sūtra 160-188. satır^{††}: t(ä)ṅri-lār eligi-y-ä bo darni-ni padākta bitidip tuğ uç-ınta orğuluk ol: azu ediz tağ-ta ärsār: azu ediz äv-tä ärsār: azu stup-nuñ içintä orğu-luk ol: t(ä)ṅri-lār eligi-y-ä toyın ş(a)mnanç upase upasanç ärsār: azu olar-tın adın töz- ün-lār oğlı ärsār ymā: töz-ün- lār kız-ı ärsār ymā: kim-lār birök tuğ uç-ınta ormiş-ig anı: körsār: azu aña yakın tursar äñ mintin anıñ köligä-si tägsār: azu anıñ tooz-ı toprak-ı yeel üz-ä tokıtılıp tägsār ymā t(ä)ṅri-lār eligi-y-ä ol tınl(1)ğ-ka nāñ ayıg kılınç bulğuluk ayıg yavız yol-lar-ka barguluk korkınç ayınç bolmaz: tamu-ta yılki až-un-ınta ärklig kan yertinçü sintä pret ažun-ınta asure uğuş-ınta nāñ tuğmaz tep bilgülük ol: t(ä)ṅri-lār eligi- y-ä ol tınl(1)ğ-ig inçip alku ançulayu kälmiş-lār üzä viyakrit <alkış> kılılmış tep: üzäliksiz köni tüz tuymak burkan kutın-tın yanmak-sız ävrilmäk-siz ärür tep bilgülük ol” (İsi, 2019, s. 164-168).

Önceleri taş sütunlar üzerinde yer alan *dhāraṇī*’ler, zamanla yaprak üzerine ve son olarak da kâğıda geçirilmiştir. Her iki metinde de *dhāraṇī*’lerin muhafaza ediliş şekli ve bundan kaynaklı yarar ele alınmaktadır. *Dhāraṇī*’lerin flama ya da bayrak ucuna *stūpa* denilen Budist tapınaklara yerleştirilmesi, Tibet Budizmi içerisinde bilinen bir durumdur. Budist gelenek içerisinde bu ritüel, dua bayrakları ya da flamaları ile her biri beş Buda rengi içinde ağaç üzerine kazınmış çeşitli *mantra*’lardan, işaretlerden, sembollerle icra edilmektedir. *Dhāraṇī*’lerin yüksek bir yere asılmaları, orada tutulmaları neticesinde orada bulunan insanlara huzur, sağlık ve mutluluk getireceği ele aldığımız metinler yoluyla görülmektedir. Bu da, Tantrik Budizm’le beraber asırlardır toplum içerisinde saklanan batıl inançları meşru hale getirmektedir. Özellikle, Tibet Budizmi’nin kök saldıği coğrafyalarda halkın büyüye ve doğaüstü canlılara verdiği merakın ürünü olan bu anlatılar, *dhāraṇī*’ler içerisinde de görülerek halkın bu tür ritüellerle mutluluğa erişeceği izlenimini doğurmuştur.

3. Dhāraṇīlerin Uygulanma Yöntemi

Yıkanma-Temiz Elbiseler Giyme ve Oruç Tutma

Uşñışa Vijayā Dhāraṇī Sūtra 208-225. satır^{††}: bo darni-niñ bir künlük kılğuluk çökä yañ-ıñ siz-lärkä nomlayın: kısğa öz-lüg yaş-lıg tınl(1)ğ-lar-nıñ üçün: töz-ün-lār oğlı ärsār ymā: töz-ün-lār kız-ı inçip ay-nıñ beş y(e)g(i)rmi-sintä arıg yunup arıtınıp: arıg ton kädım- lāriğ kädip baçağ-ta turup miñ kata bo darni-ni söz-läsär anta ken öz-i yaş-ı alkınmış ol tınl(1)ğ-nıñ yana öz-

^{††} “Tanrılar Hükümdarı Indra, bu *dhāraṇī*’yi şiir şeklinde yazıp bayrak ya da flama ucunda, ya da yüksek bir dağa veya *stūpa* içine yerleştirir! Tanrılar Hükümdarı Indra, (eğer orada bu yapıların üstünde) bu *dhāraṇī*’yi gören rahip ve rahibeler; din sınıfına mensup olmayan bay ve bayan inanırlar ya da soylu erkek ve kızlar, bu yapıların gölgesine yakın düşen her kimse, onun tozu toprağı onların vücutlarına iflenmelidir. İşte o zaman Tanrılar Hükümdarı Indra, o canlıların hiçbir şekilde biriken kötü karmaları onların Kral Yama, pret ve asura’lar diyarına gitmelerine engel olup hiçbir şekilde buralarda doğmazlar. Tanrılar Hükümdarı Indra, o canlılar üzerine tüm Tathāgata’lar kehanet kılıp “Kesintisiz, Doğru Kavramak” adlı Buda saadeti gerçekleşmeden yani “Mükemmel Aydınlanma” olmadan dönmeyeceklerdir.” (İsi, 2019, s. 191-192).

^{††} “O vakit adı yüceltilmiş (saygıya değer) Buda, Caturmahārāja (Dört Cennet Kralı)’ya şöyle dedi: Kısa ömürlü canlılar; soylular oğulları ve kızları için bu *dhāraṇī*’nin bir günlük diz çökme yöntemini sizlere anlatayım: Ayın on beşinde temizce yıkanıp yeni elbiseler giyiniş oruç tutarak bin kez bu *dhāraṇī* okunsa, (ve daima) hastalık acılarından azad olacaktır. O canlıların tüm günahları temizlenip saflığa ulaşacaktır. Cehennemde ve kötü yollardan ziyadesiyle tamamen kurtulacaktır. Bu canlıların mahvolmuş ve tükenmiş yaşamı uzayacaktır” (İsi 2019: 192-193).

i yaş-ı uzamak-ı bolur: ig-intin kām- intin öñi ötrülür: alku örtüg tıdığ-ları-nıñ arımak-ı bolur: tamu-ta ulatı alku yavız yol-lar-tın artokrak ozmak-ı kutrulmak-ı bolur (İsi, 2019, s. 169-172).

Mudra-Manđala ve Meditasyon

Uşñışa Vijayā Dhārañi Sūtra 282-303. satır^{ss}

munuñ mudur-ı ärsär iki ay-a-lar-nı kavşurup: iki suk äñrāk-lär-ni ägip iki uluğ äñrāk-lär-ni yapşurup anta basa bo darni-ni ögölük sakınguluk ol: törtgil mantal ymä kılıp: tüşrüg hu-a çäçäk-lär- ig tiz-ä urıp: öñi öñi küsi tütsüg-läriğ tütüşüp oñ tiz-in çökutip: alku ançulayu kälmiş-lär-niñ samadi dyan-ları üzä sakınu yükünüp anta basa darni-ni säkiz yüz kata okıguluk ol: montağ bir kata okımak üz-ä kolti nayut yüz [...] säkiz on säkiz gañ ögüz-täki kum sanınça alku ançulayu kälmiş-läriğ ayamış ağır-lamış tapınmış udunmış: tapıg uduğ-luğ bulıt üzä tapınmış bolur: olar alku-ğun ymä sadu temäk-lig sav-ig sözlämäk-i bolur (İsi, 2019, s. 178-180).

Aydınlanma-Amaca Ulaşma

Sitātapatrādhārañi 428-445. satır^{*}**: ätöz koğup ymä sukavati atl(i)g artokrak mänjilig yertinçü uguş-ınta tuggay-laralku az övkäg bilig-siz bilig küvānç-dä ulatı nizvanı-larığ tarkarmış bolgay-lar kiml(ä)r kayu-lar birök yalañok-lar-nıñ ig kegän-intä yılkı kara kegän[intä alku(?)]ig kām sıkış tañış ada tuda [ämğäk (?)]tolkak-lar-ınta: adın-lar tı[n... alku türlüğ süü çäriğ-lärdä [...atı kötrül-]miş ayag-ka täğimlig köni t[üz-üni tuymış] v(i)har-ta sänğäm-tä aranyada[n-ta är]sär ymä: bo utsukmaksız ulug yanturdaçı : [u]lug arvış-lar eligin ulug türlüğ ağır ayag üzä küğürsär-lär: anta-k(i)y-a ok el uluş ada-sı-nıñ amrılmakı bolgay: alku ig kām ada tuda sıkış tañış ämğäk tolk-ak-ları adın-lar-nıñ süü çäriğ-läri ymä amrılğay-lar (Kılıç Cengiz, 2018, s. 112-114).

Uşñışa Vijayā Dhārañi Sūtra 303-318. satır^{†††}: ol tınl(i)ğ-ıg inçip alku ançulayu kälmiş-lär- niñ k(ä)ntü öz-lär-intin tuğmış oğlu ärür tep bilgülük ol: örtüg-süz tıdığ-sız bilgä bilig-kä tükäl-lig bolup: uluğ bodis(a)t(a)v-lar-nıñ köñül-i birlä täñ köñül-ig bulmak-ı bolur: anta bo darni-niñ yañı osuğ-ı al-ı altağ-ı üz-ä t(ä)ñri- lär eligi-y-ä alku tınl(i)ğ-lar ymä tamu-ta ulatı yavız yol-lar-tın artokrak ozmak-ı kutrulmak-ı bolur: olar alku tınl(i)ğ-lar ymä artokrak arıg bolmak-ı bolur: öz-i yaş-ı uzun bolur (İsi, 2019, s. 180-182).

^{ss} “(Buda bu düşünceyi daha da ileri taşıyarak) bunun mudrā’sı ise; avuç içlerini birleştirip işaret parmağını eğip bunları iki büyük parmağa yapıştırmak ve ondan sonra bu dhārañiyi düşünüp idrak etmektir. (Ondan sonra) dört taraflı bir kare oluşturup güzel kokulu çiçekleri yan yana dizip tütsü çubuklarını tutuşturup sağ diz ile yere çöküp çemberdeki Tathāgata’ların meditasyonları üzerine düşünüp ibadet ederek bu dhārañi’yi 108 kez okumalıdır. Bunu bir kez okumak Ganj Nehrinin sonsuz sayıdaki (88 milyon kadar ki) kum tanesi kadar değerlidir. Bu kişi, Budalar tarafından aynı anda övülür. “Mükemmel! Gerçekten harika! İşte Buda’nın gerçek müridi! Aferin!” sözü söylenir.” (İsi, 2019, s. 194).

^{***} “Ölüp, Sukhāvati adlı çok huzurlu yeryüzü yerinde doğacaklar. Bütün hırs ve öfkeyi, cehalet ve kibirden başka ihtirasları dizginlemiş olacaklar. Eğer herhangi birileri insanların hastalığında, büyükbaş hayvan hastalığında, [bütün] hastalıklar, sıkıntı, felaket ve eziyetlerinde, yabancı ... her türlü asker ve ordularda ... [Öylece gel]miş (tathāgata), hürmete layık (Skr. arhat), doğru [aydınlanmış] (samyaśambuddha), adı yüceltilmiş (Bhagavat) ... Vihāra’da (manastır), saṃghārāma’da (manastır bahçesi) ve araṇyātana’da (inziva yeri/ orman) iseler ve bu (kötülüğün) yenilmez ulu bertaraf edicisi, ulu büyükler hanını çok çeşitli derin saygı ile takdim ederlerse (?) hemencecik hanedanlığın ve ülkenin (içinde bulunduğu durum) sakinleşecek. Bütün hastalık, sıkıntı, felaket ve eziyetleri ile yabancıların ordu ve askerleri de durulacak.” (Kılıç Cengiz, 2018, s. 147).

^{†††} “Böylece o canlılar, tüm Tathāgata’ların kendi varlıklarından doğan oğlu gibidir. Bunu bil(miş ol)! Engelsiz Hikmet’e yani samadhi derecesine ve Büyük Aydınlanmanın gerçekleştiği Budaların gönline denk olacaklardır. Tanrılar Hükümdarı Indra, cehennemde ve kötü yolda olanlar bu dhārañiyi koruma ve tutma yöntemleri ile (acılarından) ziyadesiyle kurtulacaklardır. Tüm canlılar ziyadesiyle saflaşacak ve yaşam süreleri uzayacaktır.” (İsi, 2019, s. 194-195).

Bu bölümde, Buda tarafından genel bir öğretinin uygulanış yönteminin ortaya konduğu söz konusudur. Tanrı Indra'nın Buda'dan Devaputra adayı için istediği yardımı işiten Dört Cennet Kralı'nın bu *dhāraṇī dhāraṇī*'lerin uygulanışını duymak istemeleri ile Buda tarafından genel bir bilgi verilmektedir. *Sitātapatrādhāraṇī*'de tespit edilemeyen ancak *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'da görülen yöntem izahı, bu türe ait büyü formüllerinin başarıya ulaşmasında gerekli aşamaları bünyesinden barındırmasından dolayı, önem arz etmektedir. Buda'ya göre, ilkin ayın on beşinde yıkanmak gereklidir. Devamında temiz elbiselerin giyilmesi ile oruç tutulup bin kez bu *dhāraṇī*'nin söylenmesi ile de kişi, başta uzun yaşam olmak üzere çeşitli nimetlere sahip olmaktadır. Buda'nın nihai amaca ulaşma adına bahsettiği yöntemlerden en önemlisi belki de, *Sitātapatrādhāraṇī*'de tespit edilemeyen ancak *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'da ayrıntılı olarak bahsedilen *mudrā*, *maṇḍala* ve *meditasyon* gibi yöntemlerdir. Sırasıyla bu aşamaları geçen kişi, *Sitātapatrādhāraṇī*'de olduğu gibi, uzun yaşama sahip olma, Buda ülkesinde doğma, yeniden doğumda hayvan suretinde olmama gibi fırsatlara erişmekle ödüllendirilerek mutlu ve huzurlu bir yaşam sürecektir.

Sonuç

Tibet Budizmi temelinde bilgilerin verilerek Tantrik Türk Budizmi'ne ait tarihî, kültürel ve dilsel değerlendirmelerin yapıldığı bu çalışmada ulaşılan sonuçlar şunlardır:

1. Tantrik Türk Budizmi adı verilen başta *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* ve *Sitātapatrādhāraṇī* gibi eserlerden oluşan bu saha, özellikle Moğol tesiri neticesinde başlayan ve devamında Uygurların kendi Budist sistemleri içerisinde geliştirdikleri Uygur Budizmi'nin sentezi niteliğini taşımaktadır.

2. *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* ve *Sitātapatrādhāraṇī* temelinde ele alınan *mantra* ve *dhāraṇī* terimleri, bu metinler yoluyla karşılaştırılmış, Tibet Budizmi temelli uygulamaların bu araçlarla sağlandığı görülmüştür.

3. Tibet Budizmi'ni benimseyen ve zamanla çeşitli etkenlerle sentezlenen dinî anlayışını ağırlıklı olarak Tibetçeye dayalı Tantrik çevirilerle zenginleştiren Uygurların Tibet Budizmi'ne ait Tantrik uygulamalara sıkı sıkıya bağlı olduklarının bir kanıtı da *dhāraṇī* denilen büyü formüllerinin muhafaza edilmiş şeklidir. İncelediğimiz her iki eserde de, bu türün genellikle şiir şeklinde yazılıp *stūpa* denilen Budist tapınakların yüksek yerlerine konduğu görülmektedir. *Dhāraṇī* denilen büyü formüllerini sıkıca taşıyan, bayrak ya da flama ucuna asan Budist inanırların bu uygulamadan elde edeceği yararların olması, Lamaistleri bu inanca teşvik etmiştir.

4. Tantrik uygulamaların son aşaması, Budist literatür içerisinde huzura, sağlığa ve uzun yaşama ulaşmaktır. Aynı sonu, Tantrik Türk Budizmi'ne ait *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* ve *Sitātapatrādhāraṇī* adlı eserlerde de görürüz. Her iki metinde de çeşitli uygulamalar sonucu mutlu sona erişilmektedir. *Sitātapatrādhāraṇī*'de yer almayan ancak *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*'da tespit edilebilen, nihai amaca ulaşmak için ilgili büyü sözlerini belli sayılarla tekrarlama (21, 1000 vb.), ayın on beşinde yıkanma, yeni kıyafetler giyme, *mudra-maṇḍala* oluşturma ve *meditasyon* gibi yöntemleri gerçekleştirme, uzun yaşama, günahlardan arınıp yeniden doğuş gibi mutlu sonlara ulaştırma vaadi vermektedir.

5. Tibet Budizmi temelinde Tantrik Türk Budizmi ile ilgili verilerin bu döneme ait iki eserle somutlaştırıldığı bu çalışma, stilistik açıdan aynı dönemde yazılan çoğu Tantrik eserin

kaynak öğreti konumundaki Tibet Budizmi'ne sadık kalındığını, içerisinde barındırdığı dilsel ve dinsel zenginliklerle göstermektedir.

Kısaltmalar

Akt.	Aktaran.
Çev.	Çeviren.
Skr.	Sanskritçe.
vb.	ve benzeri.
vd.	ve diğerleri.

Kaynaklar

- Buswell, R.E. (2004). *Encyclopedia of Buddhism M-Z*. New York: Thomsen Gale.
- Cengiz Kılıç, A. (2018). *Eski Uygur Türkçesi dönemine ait tantrik bir metin: Sitātapatrādhāraṇī*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Chutiwongs, N. (1982). Visual expressions of Tantric Buddhism. *Journal of the Siam Society*. Cilt 70/1982, 76-85.
- Conze, E. (2004). *Kısa Budizm tarihi*. Çev. Ömer Cemal Güngören. İstanbul: Yol Yayıncılık.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2007). Uygur edebiyatı: nesir. *Türk Edebiyatı Tarihi 1*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. 154-177.
- Eliade, M. (2017). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi 2-Gotama Budha'dan Hristiyanlığın doğuşuna*. Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Gakkai, S. (2002). *Dictionary of Buddhism*. <https://www.nichirenlibrary.org/en/genel-ag-sayfasından> 18. 10. 2019 tarihinde erişildi.
- Günay, E. ve Güngör, H. (2018). *Başlangıçlarından günümüze Türklerin dinî tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: teaching, history und practices*. Cambridge University Press.
- Hidas, G. (2015). Dhāraṇī Sūtras. In: J. Silk, O. von Hinüber, V. Eltschinger *brill's encyclopedia of Buddhism. Vol. I. Literature and Languages*. Leiden: Brill, 129-137.
- İsi, H. (2019). *Eski Türkçe tantrik bir metin: Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kasai, Y. (2008). *Die Uigurischen Buddhistischen kolophone. Berliner Turfantexte XXVI*. Turnhout: Brepols.
- Kaya, K. (2017). *Buddhizm sözlüğü*. Doğu Batı Yayınları: Ankara.
- Knüppel, M. (2013). *Heilkundliche, volksreligiöse und ritualtexte: Alttürkische Handschriften Teil 17*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Orzech, C.D., Henrik H. Sorensen ve Richard K. Payne (2011). *Esoteric Buddhism and the Tantras in East Asia*. Leiden-Boston: Leiden.
- Polat, Ü. (2017). Eski Uygur Türkçesinde saygı bildiren (Ötün-, Tegin-, Yarlıka-, Yükün-) yanı tasvir fiilleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2012-2026.

- Porció, T. (2003). On the tecnique of translating Buddhist texts into Uygur. *Indien und zentralasien – sprach- und kulturkontakt içinde* (s. 85-94). Ed. Sven Bretfeld ve Jens Wilkens. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Powers, J. (2007). *Introduction to Tibetan Buddhism*. USA: Snow Lion Publications.
- Soothill, W. E. ve Lewis, H. (1937). *A dictionary of Chinese Buddhist terms*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd.
- Tharpa, V.T. (2018). *Tibetan Buddhist Essentials: A Study Guide for the 21st Century*. Ed. Nalini Ramesh ve Halley Haruta. India: Jey Monastic University.
- Yavi, F. (2019). Tarama sözlüğü'nde Türkçe dinî terimler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(3), 1402-1436.
- Wayman, A. (1973). *The Buddhist Tantras: light on indo-Tibetan esotericism*. New York: Samuel Weiser.
- Williams, P. (2000). *Buddhist thought: A complete introduction to the indian tradition*. New York: Routledge.
- Zieme, P. (1992). *Religion und gesellschaft im uigurischen konigreich von qoco kolophone und stifter des alttiirkischen buddhistischen schrifttums aus zentralasien*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Zieme, P. (2011). Notes on the Religions in the Mongol Empire. *Islam and Tibet interactions along the Musk Routes*. Ed. by A. Akasoy, Ch. Burnett, R. Yoeli-Tlalin, Farnham/Burlington (Ashgate) 2011. 177-187.
- Zieme, P. (2015). Local Literatures: Uighur. *brill's encyclopedia of Buddhism I içinde* (ss. 871-882). Ed. Jonathan A. Silk, Leiden University, Editor-in-Chief. Consulting Editors: Oskar von Hinüber, Albert-Ludwigs University of Freiburg and Vincent Eltschinger, Austrian Academy of Sciences.
- 7 Key Benefits Of Meditation Mantras: Focus The Wandering Mind adı yazıya 18.10.2019 tarihinde <https://eocinstitute.org/meditation/how-mantras-enhance-meditation/> adlı veritabanından erişildi.

Extended Abstract

Tibetan Buddhism is known as *Tantric Buddhism*, *Secret Buddhism* or *Esoteric Buddhism*. Tantric Buddhism is based on the *Vajrayāna* sect of Buddhism. This sect, which is the product of the degeneration experienced in Buddhism, is also known as Tantrism. This tradition, which is rooted in primitive spells, stems from the superstitious beliefs that people use to overcome their known or unknown enemies. The concept of “magic”, which is important in Tibetan Buddhism, comes from methods of protection from death, evil spirits and ghosts. As a result of this understanding, which aims to shorten the “enlightenment” process of Buddhism with *Tantra* practices, special meditation terms such as *mantra*, *mūdra*, *dhāraṇī* and *maṇḍala* have emerged. The terms *mantra* and *dhāraṇī*, which are important in tantric Buddhism, mean Sanskrit sounds used interchangeably. Recent research shows that *dhāraṇīs* are more comprehensive than mantras in length, favoring distinction between the two terms.

The relationship between Tibetan Buddhism and Turk Buddhism began with the Lamaist influence of the Uyghurs under Mongolian rule. Uyghurs synthesizing Turk Buddhism with Tibetan Buddhism under the yoke of the Yuan dynasty revealed Tantric Turk Buddhism. The most productive age, 13-14. This area, which has Tantric works created with the Block printing technique, which has been used for centuries, has products based on the magic understanding seen in Tibet. The most important texts in this Tantric field, composed of mystical formulas that are written in short or long form and offer happiness to their believers when properly read, are *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* and *Sitātapatrādhāraṇī*. These texts are dated to the first half of the 14th century with their language features and printing techniques.

In this study, the conceptual value of the terms related to *mantra* and *dhāraṇī* in *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* and *Sitātapatrādhāraṇī*, one of the most important works of Tantric Turk Buddhism, which is written in short or long form and offers happiness and peace to his believers, is revealed.

When we look at the appearance of the terms *mantra* and *dhāraṇī* in both works on the basis of *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* and *Sitātapatrādhāraṇī*, it is seen that the concepts of *mantra* and *dhāraṇī* in both works have features such as long life and protection from evil. One of the common aspects of *mantra* and *dhāraṇī* in both works is the size of the benefit to be achieved as a result of the way these spell formulas are preserved.

We gradually see the correct application methods of *dhāraṇī* through *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*, which are not in *Sitātapatrādhāraṇī*. In the *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*, we first see the method of application of *dhāraṇī* by the Buddha through the purification-cleansing phase. During this stage, it is seen that the person first began to fast on the fifteenth month of the month by washing and wearing clean clothes. With this step, the person who reads *dhāraṇī* 1000 times with a certain frequency resorted to special methods. These methods are *meditation (samādī)*, *mūdra*, *maṇḍala* and, which are the basic concepts of Tantric Buddhism. It is seen that the Buddha candidate, who wants to get away from all bad life styles, forms medal with hand gestures. In addition to what makes the *dhāraṇī* effective when they are read properly, we can add these practices. With these methods, one will achieve long life, fearlessness, peace and a rebirth free of fear of death, both in the texts of *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* and *Sitātapatrādhāraṇī*.

As a result, the terms *mantra* and *dhāraṇī*, which we deal with through the texts of Tantric Turk Buddhism, *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra* and *Sitātapatrādhāraṇī*, are parallel in terms of explaining the methods that will be effective in the realization of the teaching which is used in Uyghur Buddhism as in Tibetan Buddhism. In this respect, Tibetan Buddhism, which was developed on the basis of Mongolian Buddhism and which the Uyghurs have achieved, is the source of the field of Tantric Turk Buddhism of the Uyghurs who are important in Central Asian Buddhism. This system, which is based on magic and superstitious beliefs of the people, has reached the potential to become the state religion in the Uyghur country and has developed in different ranges as a result of various contacts.